

Доповіді розроблено в рамках Модулю Жана Моне Європейські практики із зеленої трансформації: уроки для України Проєкт 101085135-EUGREEN. Проєкт співфінансується Європейським Союзом, проте висловлені погляди та думки належать лише авторам цього проєкту і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні грантодавець не можуть нести за них відповідальність.

Орловська Юлія
д.е.н., проф.
Дикий Богдан
PhD-студент

кафедра Економічної теорії та міжнародних економічних відносин
ННІ «Придніпровська державна академія будівництва і архітектури»
м. Дніпро, Україна

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ «ЗЕЛЕНОЇ» ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Анотація: Стаття присвячена аналізу економіко-правового механізму формування та розвитку «зеленої» економіки в Україні. Розглянуто основні аспекти законодавчого забезпечення та економічних інструментів, що сприяють впровадженню сталих і екологічно безпечних практик у різних секторах економіки. Визначено ключові проблеми, що обмежують ефективність реалізації «зеленої» економіки в Україні, а також пропонуються шляхи удосконалення існуючих механізмів, зокрема через підвищення ролі держави, інтеграцію екологічних стандартів та підтримку інноваційних зелених технологій.

Ключові слова: «Зелена» економіка, сталий розвиток, економіко-правовий механізм, екологічні інструменти, законодавчі ініціативи, інноваційні технології, Україна.

Сучасний етап глобального розвитку характеризується активним вивченням питань ресурсозбереження та зниження енергоспоживання, що є важливими складовими підвищення рівня життя та добробуту населення, при цьому ретельно враховуються екологічні аспекти.

У зв'язку з цим виникає необхідність перегляду Цілей розвитку тисячоліття, які втратили свою актуальність та вимагають кардинальних змін. У 2000 році Організація Об'єднаних Націй сформулювала нові глобальні пріоритети, серед яких: ліквідація бідності та голоду, покращення доступу до водних ресурсів, забезпечення загальної освіти, профілактика захворювань і зниження дитячої смертності. У 2015 році були прийняті Цілі сталого розвитку, які передбачають зниження смертності, зокрема серед дітей, а також збереження екологічної рівноваги.

У грудні 2015 року в Парижі 195 країн підписали міжнародну угоду, спрямовану на скорочення викидів парникових газів, що стало першим юридично зобов'язуючим планом глобальної боротьби зі зміною клімату. Водночас для України характерною є орієнтація на індустріальний шлях розвитку, що призводить до дезорганізації управлінських процесів, зростання бюрократизації та корупції, що, у свою чергу, негативно позначається на ефективності державного управління.

Згідно з визначенням ЮНЕП, «зелена» економіка є моделлю економічного розвитку, що забезпечує зростання економіки при зменшенні екологічних ризиків та підвищенні соціальної рівності. Метою «зеленої» економіки є залучення інвестицій в екологічні та соціальні складові сталого розвитку. Європейське агентство з охорони навколишнього середовища надає спрощене визначення цієї концепції, розглядаючи її як стратегію і політику, які дозволяють суспільствам досягати високої вартості продукції, одночасно зберігаючи природні системи, що підтримують це виробництво.

Відсутність єдиного і загальноприйнятого визначення терміну «зелена» економіка пояснюється новизною цього поняття, яке перебуває на стадії активного вивчення та розвитку. Це поняття можна розглядати з різних аспектів: як сектор економіки, як принципи ефективного використання ресурсів або як політичну стратегію. Водночас «зелена» економіка не є альтернативою сталому розвитку, а є основним механізмом для його досягнення. Основна мета сталого розвитку полягає в тому, щоб економічна діяльність сучасних поколінь не ставила під загрозу можливості та добробут майбутніх поколінь, забезпечуючи їх рівень економічного процвітання і екологічної безпеки[8].

Відмінність «зеленої» економіки від традиційної «коричневої» економіки полягає у включенні природного капіталу до складу загального капіталу, що стає основою сталого розвитку.

Вперше детальне вивчення зв'язку між капіталом, сталим розвитком та «зеленою» економікою було представлено в концепції «зеленої» економіки, що окреслює шляхи інтеграції екологічних факторів у економічний процес[7].

Відповідно, ця політика створює необхідні умови для розвитку ринків і залучення приватних інвестицій до «озеленення» економічної діяльності. Ключовими умовами для цього є:

1. Ефективна система державного регулювання, що включає встановлення пріоритетів для витрат і закупівель в галузях, що сприяють розвитку «зелених» секторів економіки, а також значне обмеження витрат, які можуть виснажувати природний капітал.
2. Використання методів оподаткування та ринкових механізмів, що змінюють структуру споживчих витрат і стимулюють збільшення інвестицій у «зелені» інновації.

3. Залучення державних інвестицій для підвищення рівня освіти і обізнаності в сфері сталого розвитку, а також зміцнення міжнародного співробітництва.

У зв'язку з великим розмаїттям політичних методів і інструментів розвитку «зеленої» економіки, які сприяють «зеленому» зростанню, актуальним є їх об'єднання в певні групи за ознаками. Як зазначається методи і інструменти в управлінні природокористуванням зазвичай об'єднуються в такі групи: фінансово-економічні, адміністративні та ринкові.

Не так давно ООН виділила ще одну групу інструментів — інформаційну. Водночас основною групою інструментів управління залишається адміністративна, до якої належать: система природоохоронного законодавства, стандарти, нормативи, регламенти, технології, система нормування впливу на навколишнє природне середовище (НПС), використання ліцензій і дозволів, державне замовлення тощо. Фінансово-економічні інструменти охоплюють різні види економічного стимулювання, такі як штрафні санкції, дотації, субсидії для природоохоронних проектів, платежі, відшкодування збитків, пільгове кредитування та податкове навантаження. Ринкові інструменти зводяться до торгівлі квотами на викиди парникових газів (згідно з Кіотським протоколом), а також заохочення більш широкого застосування державних закупівель і послуг із урахуванням екологічних факторів, перегляд оподаткування енергоносіїв. У практичній діяльності жодна з груп інструментів не використовується окремо; найчастіше застосовуються їх комбінації.

Таким чином, інструменти державної політики розвитку «зеленої» економіки можуть бути класифіковані за різними ознаками, що буде представлено в табл. 1.

Табл. 1.

Типологія інструментів державної політики розвитку «зеленої» економіки

Інструменти	Характеристика
Регулюючи	планово-стратегічні (плани; програми, стратегії) нормативно-правові (укази, закони, постанови) інституційні (урядові, міжміністерські регіональні) управлінські (стандарти, норми, сертифікація)
фінансово-економічні	підтримуючі (зниження ставок, субсидії, «зелені кредити», субсидії, гарантії, коригування тарифів) акумуляуювання (мікро-фінансування, пряма фінансова підтримка, спільне фінансування, «зелені фонди») перерозподіл («зелені» податки, право власності, торгівля квотами, державні «зелені закупівлі, платежі за екологічні послуги, торгівельні обмеження)
Суспільно-інклюзивні	соціальний захист (страхування з безробіття, трансферти, компенсації) ринок праці (підвищення кваліфікації, «зелені» робочі місця, «зелене» підприємництво, КСО) освіта (освітні проекти, тренінги, виховання «зеленої» споживчої поведінки)
Діагностичний	доступ до інформації «зелена» звітність, рахунки «зелені» індикатори екомаркування

Джерело: [7,9]

Україна має значний потенціал для впровадження «зеленої» економіки, однак для його реалізації потрібно врахувати наступні принципи та стратегії:

1. Підвищення ефективності економіки через поетапне скорочення використання сировини, води, матеріалів і викопних паливних ресурсів;

2. Впровадження зелених технологій, продукції, послуг і процесів, а також підтримка розвитку зеленого бізнесу та збільшення його частки в економіці;

3. Заохочення створення нових підприємств у сфері зеленого бізнесу та допомога існуючим підприємствам у переході на більш екологічно чисті технології шляхом застосування відповідних інструментів податкової, цінової, фінансової та інвестиційної політики;

4. Дотримання принципів ресурсоефективності та енергоефективності, а також впровадження пріоритетних зелених технологій, що сприяють отриманню кредитів та інвестицій. Важливо також запровадити державну сертифікацію зелених підприємств і продукції для стимулювання їх до отримання фінансування;

5. Проведення структурних змін для розвитку енергоефективної та низьковуглецевої економіки з економним використанням природних ресурсів, що передбачає комплексний підхід до розвитку «зеленої» промисловості, інфраструктури та екологічних послуг, а також створення інноваційних еко-кластерів[3-5];

6. Проведення інформаційних кампаній для популяризації переходу до ресурсозбереження серед населення, підтримка переробки ресурсів та впровадження правил раціонального управління відходами.

Важливим аспектом є також посилення ролі держави в економічному та екологічному регулюванні, співпраця держави та бізнесу, створення сприятливих умов для розвитку бізнесу на основі нових екологічних стандартів і технологій, а також підтримка соціально відповідальних підприємств і некомерційних екологічних організацій. Крім того, необхідно сприяти розвитку екологічної культури серед населення та популяризувати ініціативи з ресурсозбереження[1].

Отже, можна зробити висновок, що «зелена» економіка є невід'ємною частиною сталого розвитку, яка забезпечує гармонійне поєднання економічних, соціальних та екологічних аспектів. Що стосується розвитку «зеленої» економіки в Україні, то, попри наявні перспективи та великий потенціал, країна стикається з відсутністю єдиного підходу та чіткої стратегії в цій сфері, а також з низкою проблем, які потребують невідкладного вирішення.

Список використаних джерел:

1. Сич К. О., Бугайчук В. В., Грабчук І.Ф. Тенденції та перспективи розвитку зеленої економіки в Україні. ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО Випуск 30 / 2021 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-48>
2. Балуєва О.В., Кумачова А.С. Особливості комплексної державної політики розвитку «зеленої» економіки в Україні в умовах системних змін. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 24. С. 130–135. 3.
3. Гарлицька Д.А. Побудова зеленої економіки – основна складова європейської інтеграції України. Економічна думка. 2017. № 2(27). С. 15–19.
4. Гура А.О., Гуцан Т.Г. Зелена економіка: сутність, чинники та перспективи розвитку в Україні. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Економіка». 2017. № 17. С. 42–51.
5. Маковоз О.С. Зелена економіка як запорука сталого розвитку. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4372/Zelena%20ekonomika%20yak%20zaporuka%20staloho%20rozvytku_Makovoz_Perederii_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 29.08.2021).
6. Марченко О.І., Мамалига В.О. Зелена економіка: теоретичні аспекти. Східна Європа: економіка бізнес та управління. 2019. № 6(23). С. 535–541.
7. Пугачова Н. С. Теоретичні аспекти формування «зеленої» економіки в контексті сталого розвитку. Ефективна економіка. 2019. № 12. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7623> (дата звернення: 14.02.2025). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.12.161
8. European Environmental Agency “Green economy” available at: <https://www.eea.europa.eu/themes/waste/green-economy> (Accessed 15 Dec 2019).
9. Markevych, K. (2019), «Zeleni» investytsii u stalomu rozvytku: svitovyy dosvid ta ukrains'kyj kontekst [«Green» Investments in Sustainable Development: World Experience and the Ukrainian Context]. Tsentr Razumkova, Kyiv, Ukraina.